

Česko-slovenské vzťahy v maďarských súvislostiach a úloha maďarskej slovakistiky

ISTVÁN KÄFER (PILISCSABA)

Česko-maďarské kultúrne vzťahy sú prijateľne spracované.

Vieme o dynastických, cirkevných vzťahoch. V prácach Oszkára Sárkány, Endre Kovácsa, László Dobossyho, Istvána Frieda a ďalších, respektíve Karla Krejčího, Zuzany Adamovej, Richarda Pražáka a ďalších, sú zachytené mnohé zjavy maďarsko-českých duchovných kontaktov. Maďarské písomníctvo od cestopisu Istvána Sándora (*Listy maďarského cestovateľa svojmu dobrému priateľovi*) z roku 1793 až po dnes sa zaoberalo českou kultúrou patričnou intenzitou. To platí i vtedy, keď česká vzdelanosť jednak medzi dvoma svetovými vojnami, jednak medzi rokmi 1949–1989 sa dostala pred maďarskú verejnosť zväčša v československom podaní. Politický aspekt sa uplatňoval i v období maďarizácie Uhorska, ale ozajstné česko-slovenské vzťahy maďarská verejnosť nikdy nepoznala. Česká literatúra v časoch spoločenského zblížovania slúžila pre maďarskú čitateľskú obec ako súčasť najvyspelejšej svetovej literatúry, ako napr. Jan Neruda, Jaroslav Hašek, Karel Čapek, Milan Kundera a ďalší.¹

Vyššie desať rokov po zmene politického zriadenia je stále aktuálnejšie objaviť skutočné česko-slovenské vzťahy a prezentovať ich vo svojich funkciách v našom regióne. Fakticky totiž česko-slovenské vzťahy až po vznik Československa sú bibliograficky, v rámci národných písomností i česko-uhorské, sem-tam i česko-maďarské. Tieto súvzťažnosti sú však o to zložitejšie, lebo existovali dve stredoveké kráľovstvá, Regnum Hungariae a Regnum Bohemiae a dnešné Maďarsko a Česko sa považujú za pokračovateľov, nástupnícke štáty, za právnych potomkov kráľovstiev. Regnum Slovaciae nebolo a z týchto skutočností vyplývajú všelijaké bibliografické a terminologické úlohy, najmä však depolitizovanie trilaterálne skreslených alebo zamľčaných dokumentov. Takým spôsobom je ná-

---

¹ Vid'. Käfer, István: A szlovák és a cseh irodalom magyar bibliográfiája a kezdetektől 1970–ig. Bp.1985, Akad. 594–637.

dej, že sa bude určovať miesto slovenského duchovného dedičstva bez toho, aby sa to stalo iba vnútornou záležitosťou slovenskej retrospektivity. Je totiž potrebný česko-maďarsko-slovenský trojuholník, ktorý geometricky znázorňuje, že česko-slovenské vzťahy súvisia s česko-slovensko-maďarskými, a podobne ostatné možné varianty trojuholníka. Úlohami maďarskej slovakistiky je prezentácia priamych a nepriamych slovenských, resp. českých prvkov uhorskej vzdelanosti pre maďarskú kultúrnu verejnosť, prezentácia vnútorných uhorských a maďarských reálií slovenského písomníctva pre vlastný slovenský duchovný život, ďalej prehodnotenie česko-maďarských súvzťažností dôsledkom inkorporácie územných a obsahových slovacík. Ide predovšetkým o predbielohorské peregrinácie a presťahovania zo slovenských etnických regiónov severného Uhorska typu Pavla Kyrmezera alebo Jana Jessenia.

Z pohľadu rečových bohemík jednak môžeme konštatovať, že český jazyk až po dnes žije v náboženských textoch a obradoch slovenských evanjelikov v Maďarsku.² Lenže tento jazyk je český i vtedy, keď jednak sa nazýva slovenským – písne pôvodní a preložené do našej slovenskej reči – stojí na titulnom liste Tranovského *Cithara sanctorum*, jednak i vtedy, ak v slovenskej praxi nadobúdala rôzne stupne slovakizácie. Preto sa zdá vhodným riešením termín česká slovenčina a rôzne písané a ústne formy predštúrovských slovenských nárečí by sa mohli nazývať – termínom Jozefa Ignáca Bajzu – uhorská slovenčina. Pobielohorský český exodus typu Jakuba Jakobeja alebo rodiny Melcl je zas vnútornou záležitosťou – formálne – maďarskej národnej bibliografie, veď exulanti nadviazali kontakty nie na území Slovenska, ale Uhorska a úmyselne a cieľavedome sa snažili dostať do blízkosti kniežacieho dvora v Albe Julii v Sedmohradsku. Preto tie kontakty neslúžia iba ako formálne bibliografické údaje, ale ako konkrétne výskumu vhodné znamenia stredoeurópskej duchovnej integrácie v XVI.-XVIII. storočí v regióne od Čiech až po východné Sedmohradsko. Veď *Lacrumae gentis Slavonicae* sú slzami trápiaceho sa Uhorska. Autor sa hrdo hlásil k nácii Bohemo-Pannonus. Ide len o dnešnú interpretáciu tejto skutočnosti. Podobná je situácia na druhej, katolíckej strane, kde sa z cirkevných dôvodov šíri uhorská slovenčina práve ako protiváha protestantskej českej slovenčiny. Jezuita Benedikt Szöllösi v polovici XVII. storočia po maďarsky určí: *lingva vernacula* je maďarský jazyk, *národ* a *vlasť* je panónska. O päť rokov s podobnou presnosťou a dôslednosťou po slo-

² Sr. Tábori, György: *A rézveretes Tranoscius*. Békéscsaba 1986; Dedinszky, Gyula: *A szlovák betű útja Békéscsabán*. Békéscsaba 1987.

vensky: ľudový jazyk je slovenský a národ je panónsky. A v tejto konzekventnej realite bez problémov nájde miesto solúnskym bratom a Svatoplugo regis. Českou slovenčinou vyjadruje to isté Daniel Krman, ktorého uhorský kráľ Svätopluk vedie slovenský národ pod krstnú vodu. Popritom starí Uhri sú osloboditeľmi Slovákov spod jarma Moravanov...³

Národné bibliografie registrujú rečové, územné a obsahové aspekty. A opakujúce sa registrácie v dnešnej Prahe, Martine a Budapešti priam núkajú zachytenie reálií prednárodného obdobia nášho regiónu. Ale k tomu zachyteniu je potrebná nová terminológia. Peter Pázmány 20. augusta 1616 ako turčiansky veľprepošť čakal na audienciu v Prahe v cisárovej predsieni. Napísal list v maďarskom jazyku palatínovi Uhorska Jurajovi Thurzovi. V bytčianskom kaštieli list odovzdal adresátovi jeho kazateľ v zámku Eliáš Láni. Podľa tradičných princípov to je jazykové, územné a obsahové hungarikum, územné a obsahové slovacikum, jazykové a územné bohemikum. A sú to azda medzikultúrne, medziliterárne, nedajbože medzištátne kontakty? Vzťahy? Gašpar Madách preložil do maďarčiny epickú skladbu o zemetrasení v Lisabone z českého originálu. Ten sa stratil, ak vôbec existoval, ale skladba sa predsa a právom dostala do antológie staršej slovenskej literatúry v preklade Emila Boleslava Lukáča.⁴ Nie sú to kontakty a vzťahy a nie sú to ani oblasti literárnej komparatistiky. Je to symbióza, sú to súvzťahnosti niečoho spoločného a nerozdeliteľného v maďarsko-slovenskej, slovensko-českej, ba niekedy i v česko-maďarskej relácii a pritom všetkom sú to i reálie uhorské a slovensko-české. To posledné som úmyselne užíval vzhľadom na neskončenú pomlčkovú vojnu.

Z maďarskej strany je kameňom úrazu hneď pojem „uhorský“, Uhorsko, Uhor v maďarskom jazyku. Najmä keď sa prekladá zo slovenského alebo čiastočne z českého jazyka. Regnum Hungariae nie je Maďarsko, nie je Magyarország. Pojem Slovensko je historicky nešťastné, a to aj vtedy, keď bolo v tieni polmesiaca a moravské stavy finančne podporovali slovenské konfiniá. A boli to zanedbané kapitoly česko-slovenských medzištátnych vzťahov.⁵ Pohnutých posledných 150 rokov nám poslúži náročnými úlohami. Slovensko-české súvzťahnosti sa totiž nezestia do rámcov

³ Käfer, István: II. Rákóczi Ferenc és szabadságharcra a szlovák nemzet kultúrájában. In: K. I.: A miénk és az övék. Bp., Magvető. 1991, s. 25.

⁴ Mišianik, Ján: Antológia staršej slovenskej literatúry. Bratislava, SAV. 1981, s. 146–149.

⁵ Kopčan, Vojtech – Krajčovičová, Klára: Slovensko v tieni polmesiaca. Bratislava Osveta 1983, s.6.

predpísaných politikou poldruha storočia. Mali by sme aspoň pokusne zaviesť termíny slovakológia, hungarológia, bohémológia a pomocné vedné disciplíny hungaro-slovakológia, bohemo-slovakológia, slovako-hungarológia a slovako-bohémológia. Hungarikálne elementy slovakológie by sa skúmali v hungaro-slovakológii – povedzme dielo Benedikta Szöllösiho, Mateja Bela, Jána Chalupku až po Ladislava Balleka. A v prípade prvých dvoch by sme neboli nútení na kvalifikovanie za Slováka alebo Maďara. Podobne Pavla Kyrmezera alebo Jakuba Jakobe za Slováka alebo Čecha. Lenže to česko-slovenské s pomlčkou alebo bez nej je podobné rozporuplnému termínu magyar / uhor.

Politické a štátoprávne zmeny umožňujú duchovnú rehabilitáciu stredovekých kráľovstiev visegrádskej štvorky. V socialistickom Československu i mimoriadne nadaný Ladislav Ballek považoval za dôležité propagovanie česko-slovenskej jednoty v politicky ladenej próze *Lesné divadlo*, ale primálo sa hovoriť o spôsobe prekladania do češtiny maďarsko-uhorských jazykových zjavov.⁶

Mimoriadne dôležité sú pre maďarskú slovakistiku slovensko-české duchovné súvzťahnosti typu *Lukáš Blahosej Krasoň a Cestou k slobode*.⁷ Niekdajšia duchovná jednota Regnum Bohemiae, Hungariae a Poloniae sa dá objektívne predstaviť práve pokojnou analýzou česko-slovenských súvzťahností, najprv demokratizáciou skreslenej a zamlčanej literárnej tvorby. Úloha a miesto slovenskej duchovnej tvorby v súvislostiach dedičstva troch stredoeurópskych kráľovstiev sa dá analyzovať a prezentovať na základe konkrétnych literárnych diel slovenského písomníctva. Treba riešiť terminologické protirečenia a nepresnosti a vytvoriť podmienky prezentovania niekdajšej duchovnej integrácie nášho regiónu.

---

⁶ Ballek, Ladislav: *Pomocník*. Překl. Hajčfk, Gustav. Praha 1982, Čsl. spisovatel. (Slovenská knihovna)

⁷ Kukučín, Martin – Jesenský, Janko